

ТЕХНІКА ВІРША В'ЯЧЕСЛАВА АНГОЛЕНКА: МЕТРИКО-РИТМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Розглянуто метрико-ритмічні особливості поезії В'ячеслава Анголенка у взаємозв'язку зі смисловим навантаженням його творів. Простежується еволюція метрико-ритмічних та строфічних моделей на різних етапах творчості В'ячеслава Анголенка.

Ключові слова: метрика, ритміка, строфічна модель.

Сучасний літературний процес в Україні характеризується кількома парадоксами. З одного боку, функції літературної критики знівелювались поняттям літературного менеджменту. Відоміший автор у нас часто автоматично сприймається як талановитіший, а основним прийомом «присутності» у літературному процесі стає активний самопіар. З другого ж боку, і літературна критика уперто не бажає помічати авторів нерозпіарених чи то в силу розгубленості у величезному масиві матеріалу, чи через обережність і несмільчивість об'єктивно оцінити сучасні шляхи руху літературного процесу.

В'ячеслав Анголенко – автор «неприсутній» у сучасному українському літературному просторі. Попри те, що його твори до останнього часу були доступними майже у кожній книгарні Києва і головних київських бібліотеках, він, як ніхто інший, залишився непоміченим для літературної критики, а головне – для читацького загалу. Мабуть, єдиний науковець, котрий звернув увагу на творчість В'ячеслава Анголенка, Володимир Брюгген пояснив цю ситуацію як бажання автора недрукуватися будь-якою ціною [3, с. 6]. Оптимізм дослідника стосовно того, що ці «ці книжечки-метелики переважають чимало грубесних томів» [4, с. 140], чи «ці вірші не губляться на тлі сучасного поетичного розмаїття» [3, с. 6], дещо завчасний – українська література, може, вперше опинилася в ситуації, коли талановиті твори та імена їх авторів зникають не через суспільні катаклізми, політичні проблеми тощо, а через тотальну неувагу з боку культурного середовища країни.

З передмови Володимира Брюггена до першої збірки В'ячеслава Анголенка «Намерзлими вустами» (2002) знаємо схвальні відгуки Івана Драча про творчість цього ще невідомого тоді автора: «...Іван Драч вручив мені грубенький зшиток із віршами незнайомого автора: «Це я привіз тобі. Почитай. По-моєму, це серйозно... Я заходився читати, а він уп'явся в мене

допитливим поглядом. Добре знаю оцей примружений погляд Драча, коли йому страшенно хочеться перевірити власне враження» [3, с. 5]. Передумовою з десятирічним стажем до видання першої книги Анголенка стала добірка віршів у журналі «Березіль» (№ 2, 1992). Друга збірка поета «Часолов» вийшла друком 2006 року і дублювалася з передмовою того ж таки Володимира Брюггена у журналі «Вітчизна» (№ 11–12, 2006), де вже маємо трохи конкретніші біографічні відомості про Анголенка: «Давно вже, ровів 15 тому, Иван Драч привіз до Харкова чималий зшиток віршів і попросив мене знайти автора, чиєї адреси не знав, допомогти йому. Не без детективних пригод це мені вдалося. Автором виявився слідчий міліції Красноградського району Харківської області. Згодом з'явилася перша (і до сьогодні єдина) журнальна публікація В. Анголенка – «Березіль», 1992, № 2. А потім цей автор зник з мого поля зору на роки. Аж раптом... вигулькнув у Києві, де й зараз працює адвокатом. Має давнє філателістичне хоббі – видає самотужки мініатюрний журнал «Український філателістичний вісник». Видав дві крихітні збірки поезій – «Намерзлими вустами» («Юніверс», Київ, 2002) та «Часолов» («Юніверс», Київ, 2005)» [4, с. 139]. Досі ці чотири публікації – все, що відомо широкому загалу джерелами про життя і творчість сучасного українського поета. З огляду на стан теперішнього вітчизняного книговидавництва, де комерційні міркування дозволяють публікації книг невеликим накладом без розповсюдження у книгарнях і бібліотеках, цілком можна допустити думку і про інші друковані джерела віршових творів В'ячеслава Анголенка.

Коли власне творча присутність В'ячеслава Анголенка знаходиться ніби осторонь сучасного літературного процесу, то те ж саме можна сказати і про його поетичну манеру. Думки про стилістичну спорідненість лірики Анголенка можна було б вибудовувати навколо таких постатей як Богдан-Ігор Антонич, Иван Андрусак, Петро Мідянка і навіть Василь Герасим'юк та Костянтин Мордатенко. За основу таких дослідів можна було б узяти подібність герметичної метафори, медитативність, складну символіку, вишукану рафіновану мову, насичену неологізмами, діалектологізмами, рідковживаними словами, звукописом, зрештою і саму манеру письма з експериментуванням у творенні тропіки; а також враховувати спільні для цих поетів мотиви пошуків духовних цінностей, усвідомлення трагізму людського буття, зосередження уваги на екзистенційних проблемах тощо. На відміну від названих поетів, у В'ячеслава Анголенка складні метафора і символ не докорінно потребують інтелектуального декодування. Це, за В. Брюггеном, поезія у першу чергу інтуїтивна: «Слова в Анголенка вичерпуються разом художньою думкою, залишаючи натомість невловні відчуття чогось, що не дається до рук – але існує!» [3, с. 6].

Розмір вірша	«Намерзлими вустами»	«Часолов»	Розмір вірша	«Намерзлими вустами»	«Часолов»
Я1	2		Ам3		3
Я2	1	36	Ам4	34	7
Я3	2	9	Ам5	15	3
Я4	51	41	Ам6	2	9
Я5	139	22	Ан2		2
Я6	20	8	Ан3		8
Я7	2		Ан4		1
Х1		1	Ан5	28	11
Х2		3	Дк3		1
Х3		4	Дк4	1	
Х4		1	Дк5	2	5
Х5		8	Дк6		3
Х6		1	Тк4	2	
Д3		11	Тк5		1
Д5	13	32	Акц	2	5
Д6		4	Верлібр		57
Ам2	1	6	Загалом	317	303

Матеріалом аналізу метрико-ритмічного репертуару поезії В'ячеслава Анголенка послуговували поетичні твори, вміщені у збірках «Намерзлими вустами» і «Часолов». Абсолютна більшість метричних уподобань автора належить до сфери силабо-тонічного віршування. У першій збірці маємо лише незначну кількість зразків форм некласичного віршування, що представлені не самостійно, а окремими нечисленними вкрапленнями серед ямбічних і дактилічних ритмів. Зокрема, такий приклад бачимо в поезії «повернення доранком до себе не буди», де алітераційно насичений перший рядок є тактовиком, проте вже у наступних рядках ритм вирівнюється.

повернення доранком до себе не буди
 вартівника при вході до господи
 велителько самотньої ходи
 на бісів біль на білоногий подив [1, с. 28]

Ритмічні варіації спостерігаємо не лише в системі відношень «класичний-некласичний вірш», а й у внутрішній організації силабо-тоніки. Частково такі зміни пояснюються увагою автора до фонетичних прийомів, а саме прагненням урівноважити фоносемантичну і смислову навантаженість твору. Іншою причиною ритмозміни є прискіплива увага автора до лексичного наповнення вірша, бажання уникнути зайвих і «випадкових» слів, особливо

прийменників. В окремих поезіях помічаємо маркування ритмозміною ключових смислотворчих рядків:

два обриси твої на світлі ока
і лінія така тонка і злам
ахматівський а вже за ним отам
порожня церква темна і висока
між ними клякнути на виходах на волю [1, с. 36]

Перша збірка В'ячеслава Анголенка характеризується домінуванням ритмів чотиристопного і п'ятистопного ямба. Разом вони становлять майже 60% метричного репертуару збірки. Чотиристопні і п'ятистопні ямбічні структури збірки «Намерзлими вустами» здебільшого організовані навколо певної строфічної моделі, до якої інші розміри залучаються рідко. У цьому випадку твір становить собою восьмирядкову структуру (дві нерозмежовані строфи) з перехресним римуванням. Прикметно, що в таких творах фонічних прийомів значно більше, ніж в інших. В окремих випадках вони навіть справляють враження самоцілі, що має додиктувати твору додатковий смисл.

бо ніч чужа охорони пахолку
тужавіє жива ще глиб здаля
повіщий поклик шле вовчиця вовку
а лихो білим постіль застеля
орда смеркова на жадкі долоні
чи полинами чи полонами спада
ой вимовчать ще позаранки сонні
ой біле тіло ще не витопче орда [1, с. 8]

Характеризується ця група творів мотивами з передчуттями настороженості, апокаліптичності, занепокоєнням майбутнім через споглядання тривожного сьогодення. Часті імперативи до другої особи тут є тривожним усвідомленням неминучості, безвихідності, своєрідним пророкуванням, а інколи і закликком, що не потребує відповіді. Разом з тим у ямбічних ритмах поряд із відчуттями невизначеності, підсиленими часто вживаними дієсловами неозначеної форми, чується і одночасно розмірена примиреність, спровокована розумінням невідворотності. Такі настрої зберігатимуться і у другій збірці В'ячеслава Анголенка «Часолов», проте про якусь яскраво виражену, постійно повторювану (аж до монотонності) поетичну модель, де б простежувалася стабільна єдність на формотворчому, тематичному і стилістичному рівнях, там говорити буде складно.

збування самотою порадій
нахукавши замерзле скло бо хору
чи божевільну голову крадій
не винесе де натовпом знадвору
де потоптом від ранку по тобі
жартуючи до крові як за грою
в довічній полюбові поклятьбі
не вибудеш збування самотою [1, с. 17]

У «Часолові» автор переходить до принципово іншої структурної організації поетичних творів. Постійно порушується графічна цілісність рядка. Спровокована така тенденція, очевидно, у першу чергу бажанням маркувати інтонаційно сильні місця у довгих рядках трискладовиків. Метричний репертуар поезії значно розширюється і відзначається потягом до ускладнення ритму методом зниження чисельності двоскладовиків. Зростає, хоч і незначною мірою, роль дактилічних ритмів (від ДЗ до Д7). Дактилічні ритми В'ячеслава Анголенка нерідко сусідять з іншими поетичними розмірами. Проте поезії, написані власне дактилем, відзначаються чистотою розміру. Це особливо стає помітним при порівняння дактиля з амфібрахієм чи анапестом. Дактиль у Анголенка значно частіше залучається до «розхитування» інших розмірів, аніж сам піддається ускладненню.

рипнули двері...до покуття мовчки пройшла
поклавши дитя на ослоні холоднім
присіла
за синім вікном осідала сполохана ніч
біліша від тіла [1, с. 23]

Незначну групу творів, написаних анапестом можемо виділити в окрему тематичну структуру найбільш відкритих, «прозорих» віршів. Часовий вектор тут характеризується як ретроспективний: від тепер – до назад. Більшість віршів з використанням анапестичних ритмів належать до другої збірки поета, а тому представлене тут «тепер» можна трактувати як присутню у ямбічних ритмах (а вони стали основою першої збірки) невідворотність і пояснити «дорослішанням» поета. Тут не спостерігаємо значного засилля фонічних прийомів, що нерідко у поета скидаються за самоціль. Почуття самотності і непереборного усвідомлення трагізму буття звернених до другої особи – так коротко можна було б схарактеризувати тематичну домінанту цих поезій:

остуди самоту ті кого ти любив не з тобою
ті кого ти кохав леденіють і чезнуть у млі

і зі спин підміта і беруться поземно знобою
і тіла і літа і забути рядки на столі [1, с. 15]

Досить нетиповою з точки зору манери письма В'ячеслава Анголенка видається поезія «що ж до дощу...». У ній поет цурається майже усіх своїх звичних стилістичних прийомів, покликаних витримувати принцип інакомовлення і смислового ускладнення. Така розкутість характерна у нього для творів з присвятами (як цей і попередній згаданий), а також ранніх (наприклад, «Молитва» з першої публікації 1992 р.) і певною мірою двох верлібрів, вміщених у збірці «Часолов». Легкий «розмовний» ритм поезії і тонка ліричність, гранична з ледь помітною новелістичною сюжетністю у сучасній українській літературі, співвідносна хіба зі стилістикою Тараса Федюка. Поезію «що ж до дощу...» можна визнати за одну з кращих у творчому доробку В'ячеслава Анголенка, її з огляду на нетиповий характер можна потрактувати як пошук поетом нової для себе віршової форми. Принаймні, твердження Володимира Брюггена, що «слова в Анголенка вичерпуються разом з художньою думкою..» [1, с. 6], тут застосувати неможливо. Припущення про нову стилістичну манеру, проте, за браком ширшого матеріалу є украй неспівимим і повністю може знайти підтвердження лише при ознайомленні зі свіжішими творами поета.

т. г.

що ж до дощу
то вода дощова вже холодна
полотніє самітня моя
у потемних полонах
пам'ятаєш хруща
що рушав вколо світу чужого
спить за сволюком хрущ
я торкався його крижаного
за причілок чіплялась ожина
і ще тиждень потому
з нею снідали тут
та про це не розкажуй нікому
що читаю питаєш
он григир стоїть на полиці
коло нього нікого
хрущеві у білому сниться
поривався до столу
та знаєш це кляте поріддя

то дзвенить не у тім
то сусіда гукне за ворітьми
втім про що
в цій країні собачій писати
що вода дощова
підійшла до саміської хати
тож заходь у четвер
попри опади ці неістотні
ції осени ми із тобою
безмежно самотні [2, с. 20]

Амфібрахій у творчому доробку В'ячеслава Анголенка представлений групою поезій, поділеною між обома збірками. Перше, що впадає в око при ознайомленні з цими творами, – контраст між чистотою і «самодостатністю» (хоч і неповністю) амфібрахічних ритмів першої збірки і їхньою розхитаністю у другій збірці. Поезій, витриманих одним амфібрахічним розміром, у «Часолові» немає, обов'язковими є варіації хоча б у межах амфібрахія.

спитай аж потойбіч отої гори
почім камінь з верхів'я
ці гнізда зів'ялі на порох зітри
щоб вітер розвіяв
повік мовчазлива
тепер не покинеш
камінного плеса
тож повіз вінчальний лаштуймо
грекине
серпневого перса
на дотик наткнуся і тихо звезду
верхів'я вітрами
поки проростемо з німої води
крізь камінь
тілами [2, с. 16]

Єдиний у класичному розумінні сюжетний вірш Анголенка «Різдвяне 1» [1, с. 23], написаний п'ятистопним амфібрахієм, різко контрастує з іншими творами збірок «Намерзлимими вустами» і «Часолов». Складну життєву колізію жінки, яка на Різдво похапцем годує дитину і зникає в темряві ночі під собачий гавкіт, що зі «злости захрип» ми розгадуємо, скоріше, інтуїтивно, автор занадто дозовано пропонує читачеві деталі, аби можна було

точно розкодувати цей твір. Наступні амфібрахічні вірші мало виділяються за стилістикою. В окрему групу можемо їх виділити хіба за цікавий контраст «минуле-майбутнє» як всередині окремих творів, так і між ними – відчуття повної безнадії в одних віршах змінюється на віру в майбутнє в інших.

У «Часолові» В'ячеслав Анголенко вперше вдається до верлібру. Можемо трактувати два верліброві твори В'ячеслава Анголенка як наслідок постійних спроб «розхитування» силаботоніки, а саме розламування графічних меж довгих рядків трискладовиків за принципом виокремлення інтонаційно сильних місць. Повна втеча від класичного віршування авторові не вдається. Так, варто звернути увагу на останню поезію збірки «Часолов» «уяви собі щось...», де спостерігаємо рекордну для В'ячеслава Анголенка кількість рядків (42). «Втеча» від звичних для автора ритмів, а також рими відчувається вже у перших рядках поезії:

уяви собі щось
що теплу пелену
наповнює молоком
і головою
набитою карасями рогачкою
хурбалом
і розхитує навколо хати
цьомистим цьмоком [2, с. 27]

Проте ближче до кінця твору повний відхід від форм класичного віршування йому витримати не вдається. Прикметно, що це емоційно найсильніші рядки цього твору:

уяви собі сорок сорок
і сімсот поросят
і мотузку де батько висять
на солон'яній бантині
де піднявши очі
бачиш як навскоси
біжить голос матері і ще
чийсь голоси [2, с. 28]

Власне, поверхове ознайомлення з метрикою і ритмікою одного з невідомих українських поетів доцільно б завершити саме на цих ключових трагічних рядках останнього у збірці твору. Здається, що і вищенаведена поезія мала б закінчитися саме ними. Такий фінал пасував би новелі чи іншого роду прозовому твору. Принаймні, так би очевидно і зробив поет пересічного

таланту, але не В'ячеслав Анголенко. У нього слова тут не «вичерпуються разом з художньою формою»:

уяви собі колесо
ласе до ластівки
над якою кішкою
грається вітер
як жбурляє в тебе
вирываючи з м'ясом

корені слів

і коріння літер [2, с. 28]

Наукове прочитання творчості В'ячеслава Анголенка, безперечно, рано чи пізно має відбутись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Анголенко В'ячеслав*. «Намерзлыми вустами», К.: Юніверс, 2002. – 49 с.
2. *Анголенко В'ячеслав*. «Часолов» (поезія), – К.: Юніверс, 2005. – 32 с.
3. *Брюгген Володимир*. «Неминучість слова» (передмова до першої збірки В'ячеслава Анголенка «Намерзлыми вустами»), К.: Юніверс, 2002. – 49 с.
4. *Брюгген Володимир*. «Словесна маґма В'ячеслава Анголенка / Вячеслав Анголенко [Текст] / В. Брюгген // Березіль. – 1992. – № 2. – С. 139–140.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2015.

Соловий В. В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ТЕХНИКА СТИХА ВЯЧЕСЛАВА АНГОЛЕНКО: МЕТРИКО-РИТМИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Рассмотрены метрико-ритмические особенности стихов Вячеслава Анголенко во взаимосвязи со смысловой нагрузкой его произведений. Прослежена эволюция метрико-ритмических и строфических моделей на разных этапах творчества Вячеслава Анголенко.

Ключевые слова: метрика, ритмика, строфическая модель.

VERSE TECHNIQUE OF VYACHESLAV ANGOLENKO'S POETRY: THE METRICAL AND RHYTHMICAL CHARACTERISTICS

The article is devoted to the study of metrical and rhythmical scheme's peculiarities regarding Vyacheslav Angolenko's poetry, a fairly known Ukrainian poet. It is an attempt to trace the evolvement of metrical and rhythmical schemes and strophic patterns at different stages of Vyacheslav Angolenko's creative work, to examine correlation between semantic load and metrical and rhythmical structure.

Keywords: *metrics, rhythmic, strophic model*

УДК 821.161.2.09

Сулима М. М., д. філол. н., член-кор. НАН України
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка

ЩЕ РАЗ ПРО ВІРШ КЛИМЕНТІЯ ЗІНОВІЄВА «РАХУБА ДРЕВАМ РОЗНЫМ ЯК НА ВСЕЛЕННОЙ МНОГО ОБРЪТАЕТСЯ (КОЛКО ЗНАЛЕМ И ЧУВАЛЕМ, ТОЛКО И НАПИСАЛЕМ)»

Аналізується вірш українського поета кінця XVII – початку XVIII ст. Климента Зіновієва «Рахуба древам розным...». У тексті відзначаються передумови для переходу на силабо-тонічну систему віршування. У додатку робиться реконструкція твору згідно з творчим задумом поета.

Ключові слова: *віршування, Климента Зіновієв, творчий задум.*

Від часу публікації творів Климента Зіновієва в 1861 р., здійсненої Пантелеймоном Кулішем, його твори не перестають привертати увагу літературознавців та істориків літератури. Колоритна постать поета, змістова всеохопність віршів Климента, а також прислів'їв, ним записаних, дозволяють говорити про побут межі XVII і XVIII ст., і про явища соціальні, характерні для цього періоду. До спадщини поета й фольклориста зверталися згаданий уже П. Куліш, О. Шишацький, В. Перетц, В. Доманицький М. Возняк, І. Франко, С. Єфремов, Д. Чижевський, О. Компан, В. Колосова та ін.

Проте чи не найбільше суперечок викликав твір Климента Зіновієва «Рахуба древам розным...».